

Ladislav Žák

Obytná krajina

(Oddíl II. – Obytné zahrady a sady)

SVU Mánes-Svoboda, 1947

Tento materiál je dodatkem k článku Jak se nedělá obytná zahrada, který vyšel v časopisu

Dřevo&stavby 1/2010

www.drevoastavby.cz

Omlouváme se za zhoršenou kvalitu tisku způsobenou stářím původní publikace.

ODDÍL II.

OBYTNÉ ZAHRADY A SADY

Je nutno blíže promluvit o směrnicích, jimiž se má řídit péče o zahradu, sady a krajiny, aby jednak vzestoupila z úrovně řemesla nebo úřadu k architektonické kulturní tvorbě, jednak aby byly naznačeny a nastoupeny cesty k nové architektonické koncepci v těchto oborech. — Věnujme pozornost nejprve obytným zahradám a sadům.

Pro soudobou zahradu jako obytný prostor platí obdobné zásady účelnosti a úkonnosti jako pro soudobý byt. Tato účelnost má — jako v celé ostatní architektuře — dvojí stránku, materiální a psychickou. Hmotná účelnost znamená vyhovění všem tělesným, fyzickým a materiálním potřebám lidského bydlení, tedy přibližně to, co nazýváme prostě řešením praktickým a užitečným. Duchovní, psychická účelnost je to, co se obvykle nazývá příjemností a vřidností obytného prostoru; součástí této psychické účelnosti je estetická hodnota, krása, vzhlednost, pěkné vzezření.*) Účelnost a úkonnost architektonického díla, která je zároveň a nedělitelně hmotná i duchová, může být nazvána také obyvatelností. Pravíme, že obytný prostor je více nebo méně obyvatelný, a tato obytná hodnota bude prozkoumána a podrobena rozboru, a bude ukázáno, jak a čím se projevuje v zahradách, sadech i krajinách a co je jí na překážku ve všech těchto přírodních obytných prostorách. Obytná zahrada má být opravdu rozšířeným obydlím, součástí bytu, přírodním příbytkem. Nechť slouží všem potřebám bydlení neokázalého, prostého a pohodlného, občanského a lidového: volný pohyb, krátké procházení, pohodlný odpočinek v sedě i v leže, na zemi i na lehátkách a křeslech, pobyt na slunci, ve stínu i v polostínu, na větru i v zátíší, v rozhledu i v úkrytu; koupání pod sprchou nebo ve vodní nádrži, slunění na trávníku nebo v pískovišti, dobré spojení s obytnými místnostmi domu, který přechází do zahrady svými polootevřenými prostorami verand, teras, balkonů a zasklených ploch, jež poskytují pobyt na vzduchu i za deště a za všech ročních dob i počasí spojují také opticky prostor zahrady

s obytnými místnostmi. Tyto vymoženosti, jež ve svém souhrnu a maximálním rozvinutí byly nepochybně do nedávna dostupny pouze zámožným jedincům v nákladných soukromých rodinných vilách a zahradách, stávají se zvolna v kolektivní podobě veřejných lázní, koupališť, rekreačních sídel a lidových parků oddechu majetkem širokých lidových vrstev. V jednoduchých a nejjednodušších tvarech jsou ovšem tyto vymoženosti prostého přírodního pobytu dostupny v naší době i poměrně nezámožným jednotlivcům všech společenských vrstev. V těchto nejskrovnějších lidových obytných zahradách se jasně ukazuje, že základem obyvatelnosti je vždy hmotná skutečnost a životní služba: spreha, koupací nádrž nebo alespoň dobré spojení zahrady s koupelnou v domě je na příklad věci nepoměrně podstatnější a důležitější než třeba obvyklý a zdánlivě nepostradatelný záhon květin a růží, neboť dokonalé zdraví a hmotné pohodlí je zároveň psychickou a estetickou hodnotou.

Služba bytové potřebě člověka musí být vždy a všude, u chudých i zámožných lidí, splněna jednoduchou architektonickou formou, která má být jednoduchá, jejíž části musí být svázány navzájem a podřazeny celku. To je tajemství každé tak řečené kompozice pravidelné i volné. Formální architektonická logika vyrůstá z přesného naplnění životních funkcí, architektonická forma musí být biologická, tak jako v celé ostatní architektuře. — Občanská a obytná lidová zahrada musí být vytvořena z prvků levných a prostých, její hodnota má být spíše duchovního rázu: dobré uspořádání a dokonalá dispozice obytného prostředí, rozhodně nikoli vzácné a drahé rostliny a hmoty. Je nutno a možno dosáhnouti nejvyššího potřebného pohodlí a největší služby člověku prostředky nejmenšími a nejlevnějšími, pouze tím, že se vzdáme obvyklých předsudků. I v architektuře zahrad platí známý výrok, tlumočený Victorem Bourgeoisem, že »nedostatek peněz je spásou architektury«.

Vytvoření obytný prostor zahrady je věci projektantů — nelze, jako v celé ostatní architektuře — dávat návody a předpisy, jak se to dělá. Je však možno a nutno říci, čím obytná zahrada být nemá:

Obytná zahrada nesmí být neužitečným historickým representativním salóncem, naplněným ornamentální dekorací květin, rostlinnou výzdobou, odvozenou a převzatou ze šlechtických zahrad barokních a renesančních

*) Starší jednoduché dělení, jehož užíval autor tohoto spisu, rozlišovalo architektonické funkce na hmotné a duševní, při čemž funkce psychické byly mylně ztotožňovány s estetickými. — Mnohaletým záslužným zkoumáním architekta prof. Karla Honzika byly v nedávno době funkce architektonického díla přesněji promyšleny zejména v oblasti funkcí psychických, jež byly rozděleny na psychické funkce fyziogenní, původu hmotného — a psycho-estetické, jako jedna z nich. K. Honzík poukázal i na neúplnost dosud uznávaných funkcí hmotných a na nutnost jejich doplnění. Uvědomění použití výsledků tohoto bádání způsobí zvolna významné a prospěšné změny v architektonické praxi všech oborů.

zámků. Tento přežitý zaostalý útvar se občas ještě podnes vyskytuje a je i nově zakládán; odpovídá obdobným banálním a ubohým napodobeninám šlechtických salonů v bytech měšťanstva minulého století. Ve venkovských i městských zahradách a zahrádkách nalézáme dosti často poslední zbytky a odpadky této zámecké zahradní architektury v podobě kruhových nebo oválných květinových záhonků, obklopených úzkými pískovými pěšinkami. V těchto drobných útvarech zkomírají před našimi zraky stará veliká období italské a francouzské zahrady.

Obytná zahrada nesmí býti ani tak řečeným moderním neužitečným reprezentativním salonem, naplněným soudobou ornamentální dekorací nejrůznějších okrasných bylin a dřevin, nepostradatelných vodních basénů, zdobných zídek a teras, zástěn, besídek a pergol, chodníků a dlážděných ploch, vroubených a porostlých co největším množstvím nápadných zdobných rostlin, zejména cizokrajných. — Pochybná, vtíravá a nesnesitelně ješitná krása těchto souměrných i nesouměrných zahradních útvarů ubíjí a znehodnocuje velmi často nové budovy vil a jiných obytných staveb, i nejvyšší architektonické úrovně, jejichž stavebníci i projektanti se pokorně domnívají, že jsou povinni trpěti nezbytné znešvarování vynikajícího architektonického díla pochybnými zahradními kreacemi, jež svorně produkovali u nás i v cizině nejen špatní tak řečení zahradní architekti, ale i odborníci, kteří si činili nárok na vyšší theoretickou i praktickou úroveň své tvorby. — Neomylným zkušebním kamenem architektova vkusu bývá v těchto výtvozech vazba kamenných zdí: autor je neodvolatelně bez vkusu, dopustil-li se nešvaru »ozdobné« vazby, v níž se střídají různé dlouhé a vysoké vodorovné obdélníky kamenů se čtverci a obdélníky, postavenými na výšku. — Jak prostě, vážně a důstojně vyhlíží proti těmto apartním secesuím nevkusům staré rádkové zdivo románských staveb nebo jednoduchá vazba obyčejných starých zdí venkovských budov, ohrad a teras zahradních i polních! »Moderní ozdobná« vazba objevuje se však stále častěji a zamořila již i střízlivé podezdívky nádražních nástupišť.

Obytná zahrada nemůže býti musem, skladištěm rostlin, sbírkou vegetace a botanickou zahradou. Tento blud bývá velmi častý: milovníci zahrad mají nezkrotný sklon k podivnému sběratelství, jež způsobuje, že zahrada není nikdy dosti přeplněna a napěchována nesčetnými rostlinami všech druhů, odrůd a velikostí; přílišným množstvím a rozmanitostí prvků vzniká ohavný a nesnesitelný chaos, jenž na konec vždy zcela pohltí obytné plochy a prostory. Tuto neblahou sběratelskou vášeň nejlépe dosvědčuje přiznání ve známé Čapkové knize »Zahradníkův rok«: ...*Od těchto začátků zapadá zahradník hloub a hloub do této nově probuzené vášně, živěné dalšími úspěchy a vybičované dalšími neúspěchy; propuká v něm chlíbě sběratelský, který jej pohání, aby vypěstoval všechno podle abecedy od Acaeny po Zauschnerii; později se v něm vyvíjí náruživost specialistická, která z člověka do té doby příčetného učiní rážáče, jiřináče, nebo jiný druh exaltovaného maniaka. ... nikdy, pravím, nemáte dosti na tom, co už máte. A tak se vám jednoho dne sejde*

doma nějakých stosedmdesát sazenic, které chtějí do půdy; v tom okamžiku se rozhlédnete po své zahradě a shledáte se zdrcující jistotou, že to nemáte kam dát. ... Opět jini propadnou vášni umělecké a ustavičně přerovnávají, mění a přestavují svou zahrádku, komponují barvy, přeskupují trsy a vyměňují, co jim kde stojí a roste, štváří tak řečenou tvůrčí nespokojeností.

Obytná zahrada však nemůže být ani trvalým pracovním místem. Sotva by se dobře bydlelo v bytě, kde by se neustále malovalo, předělávalo bytové zařízení a uklízelo. Obytné zahrádě nutno dopřát klid a čas k nerušenému volnému růstu. Nelze se v ní bez ustání rýt, neboť nepotřebuje, ba ani nesnáší téměř ošetřování, jako ho nepotřebuje volná příroda, mnohdy velmi obyvatelná a přece nikým neošetřovaná. Zahrada, v níž by se stále její majitel ryl, by se nemohla nikdy stát řádným a čistým obytným prostorem, a její vzezření by bylo trvale ohavné. To platí pro zahrady městských obytných domů i venkovských rekreačních sídel. Ostatně zaměstnání nedovoluje mnohemu majiteli zahrady, aby pravidelně podle potřeb rostlinstva, počasí a roční doby ve své zahradě pracoval. Jsou období, kdy má na práci čas i chuf, avšak pro přírodu je tato práce právě v tu dobu zbytečná nebo i škodlivá; jindy by naopak zahrada potřebovala rychle ošetření, a majitel nemá čas, jsa zaneprázdněn povinnostmi povolání. Stálou a soustavnou práci dobrá obytná zahrada nesnáší a nepřipouští, a občasná příležitostná drobná práce nepřichází vždy v pravou chvíli, kdy jí třeba a nemá také valného zdravotního významu. — Tyto okolnosti mluví i proti hračkářským a ošklivým nájemným zahrádkám se směšnými ohavnými besídkami a chaloupkami. Území, věnovaných této soukromé zálibě, bylo by daleko významnější a užitečněji využito zařízením dokonalých veřejných sadů pro obecné zotavení obyvatelstva. Řádnou a zdravotně významnější práci v přírodě by mohla daleko lépe poskytnout hromadná i osobní pomoc a spolupráce při ošetřování velikých veřejných parků, zejména při udržování jejich čistoty, nebo spolupráce ve skutečném zemědělství polním, lučním i lesním, vhodně volená a uspořádaná za odborného vedení pro mládež i dospělě tak, jak se děje leckde v zahraničí v prázdninových rekreačních osadách.

Nemá-li být obytná zahrada skladištěm rostlin a pracovním místem, není tím řečeno, že by někde v této zahradě nesmělo být místo, vyhrazené malému množství květin nebo nějakým památným a zajímavým rostlinám — podobně jako v lýtě obdobné předměty umísťujeme na příklad do vitrin. — Krásný vzor poskytují malé květinové zahrádky starých venkovských chalup i domků, barevné obdélníky pod okny obytné světnice nebo opodál volně u stavení umístěné a ohrazené obyčejně nevysokým plůtkem na ochranu proti domácímu zvířectvu. — Špatný příklad dávají tak řečené okrasné záhony mnohých zahrad a tak zvaných předzahradek městských i venkovských, v nichž po dlouhou dobu podzimu, zimy a jara spatřujeme různými kameny obroubené kusy špinavé rozryté půdy, z níž trčí metlice růží a jiných choulostivých rostlin, ozdobené po většinu roční doby ohavnými obaly z novinového papíru nebo starých hadrů. Nebyl by

stokrát krásnější kus čistého trávníku, který má v létě i v zimě stále dobrý vzhled — než tato pošetilá a podivná estetika ráží a špinavých papírových strašáků?

Obytná zahrada nemůže konečně býti ani zelinářským, sadařským a ovočnickým podnikem, užitkovou výrobní plochou. Poměrně malé množství zeleniny a ovoce, které by celkem zahrada poskytla, je bezvýznamné pro městského obyvatele, který v mírových dobách obdrží levně a kdykoliv si přeje libovolné množství těchto produktů, odborně pěstěných a dodávaných v každé roční době téměř až do domu. Kromě toho vábí tyto plodiny ke krádežím a ničení vegetace. Hromadné dozrávání plodin v soukromé zahradě vede také k jejich neúčelné spotřebě, jak opět dosvědčuje Karel Čapek ve své zahradnické knížce: *... v jednom z přemnohých odstarců svého života jsem také vládl nad několika záhony mrkve a kapusty a salátu a kedlubny; činil jsem to z jisté z jakéhosi romantismu, chléje si dopřát ilusi formáře. V příslušné době se ukázalo, že musím denně zhroutat stodruceť ředkviček, protože je nikdo jiný v domě už nechtěl jíst; následujícího dne jsem tonul v kapustě, načez přišly orgie v kedlubně, dokonce dřevnaté. Byly týdný, kdy jsem byl třikrát denně nucen žvýkat salát, aby se nemusel vyhodit... Kozel se sice může stát zahradníkem, ale zahradník se těžko stane kozlem, aby zhroutil svou zahrádku.*

Jestliže obytná zahrada nemůže být zelinářstvím nebo sadařstvím, není tím naopak řečeno, že by zelinářské a zejména sadařské plochy nebyly a nemohly být zároveň obytnou zahradou nebo parkem. Pravidelná geometrická krása zelinářských záhonů a ovocných sadů byla právem uvedena v seznamu prvků nové zahradní a sadové architektury jako důležitý motiv, jako významné tvarové i funkční poučení pro tvorbu nových přírodních obytných prostorů. Z toho vyplývá, že zelinářské a sadařské výrobní plochy se svou všední užitkovou krásou mohou být i buď samy dobrými obytnými prostorami, alespoň po značnou část roku, nebo takové zvláštní obytné útvary a místa vhodně doplňovat — ačť vždycky za podmínky, že pravidelné pěstění, ošetřování a ochrana těchto užitkových ploch nebude starostí osob v zahradě dlících za odpočinkem a zotavením, nýbrž zvláštních odborných zaměstnanců a strážců soukromých nebo veřejných. — Proto také v zahradě malého venkovského obytného domku místních usedlíků bude na místě přiměřená míra užitkovosti, po případě i chov drobného domácího zvířectva, což nemusí být na závadu obyvatelnosti a dobrému vzhledu takové zahrady, v níž ovšem vlastnímu bydlení bude věnováno přiměřeně malé nebo menší místo.

Seznam předsudků, které brání vzniku dobré občanské a lidové architektury zahrad, není však vyčerpán; i v poměrně dobrých zahradách vidíme řadu odbornických a laických omylů a nedostatků.

Trávník se požaduje stále dokonale brčálově zelený, jemný, hustý, anglický. *...my zahradníci chceme mít anglický pažit, zelený jako kulečník a hustý jako koberec, pažit dokonalý, trávník bez poskvrny, drn jako samet, loučku jako stůl* — přiznává opět Karel Čapek, uznává však, že tento an-

glický trávník je produktem anglické země, přímořského podnebí a tradice: Provádějte pěstění a ošetřování, které jsem vám vyložil, tři sta let, a budete mít tak dobrý trávník jako já — radil prý venkovský anglický šlechtic bohatému Američanu. — Požadavek anglického trávníku je zřejmě mylný. Anglický trávník je vymoženost šlechty a bohatých vrstev, je to vpravdě přepychový a velice drahý přírodní koberec, nedostupný obyvatelům občanských a lidových zahrad, poněvadž vyžaduje nekonečnou péči a pěstění, aby jeho dokonalost byla dosažena a udržena.

Je nutno pochopit, že složité pěstění drahocenného zeleného koberec, na který mnohdy ani nikdo nevzkročí, a jehož se neuzívá, je konec konců podobným formalismem a předsudkem jako záliba v každém jiném drahém eizokrajném materiálu v bytě nebo v domě. — Je zajiště třeba prvků mnohem levnějších, prostších a lidovějších, vyžadujících nejmenšího nákladu pořizovacího a zejména udržovacího, nejjednoduššího ošetření a péče: neměli bychom usilovat o anglický trávník, ač je nepopíratelně dokonalý, nýbrž o daleko dosažitelnější a vhodnější trávník český, trávník našich chudých luk, pohorských palouků, pastvin, úhorů a mezi, jejichž suchá sporá tráva, silně prorostlá mechem, je právě tím, čeho je třeba — nejlepším lidovým přírodním kobercem. Není třeba navážet na straně úhrou a zvláštní hlínu, neustále hnojit, vytrhávat plevel, zalévat, stříhat a pěstít trávník zahrady. Není třeba brčálově zeleně, poněvadž je lepší a krásnější přirozená nepřebarvená tráva, třeba i v horkém létě nebo na podzim sprahlá a rezavá — taková, jakou vidíme na obrazech Chittussiho, Antonína Slavička nebo Jindřicha Průchy. Zdaž skromný a prostý trávník chudého pastvíska Českomoravské vysočiny nebo kterékoli české meze, obrostlé mateřídouškou, neposkytuje nejvzácnější odpočinek? Není-li nám tento trávník, pěstěný a okusovaný pouze domácím zvířectvem pohorských krajů vskutku nejkrásnějším a nejdrahocennějším kobercem? *... nic bych Vám teď nepřál, než sednout si na tu mez mezi mateřídouškou a sedět mezi tím obilím jak ono žlutne a bělá a připravuje se k dozrání — je i v tom rozkoš — velika krása — lehnout si za humna a dívat se na nebe a dýchat rozehřátý vzduch...* (Antonín Slaviček profesor Gollovi z Kraskova do Paříže 1906).

I když dobrý architekt vytvoří prostou obyvatelnou zahradu, inspirovanou na příklad pohorským pastviskem s borovicemi, břízami, jeřáby, jalovci a kleči, šípkovými keři a podobnými prostými prvky venkovského rostlinstva, domnívá se mnohý majitel zahrady, že je občas nutno zavolat zahradníka, aby zahradu, jak se říká, ošetřil a dal do pořádku. Zahradník udělá opravdu pořádek: co nejpravidelněji ostříhá a prořeže všechny stromy a keře, zryje trávu v jejich okolí, zkypří hlínu a vyrobí tak řečené mísy čili talíře u všech stromů a keřů, aby dobře rostly. — I to však je omyl a předsudek laický i zahradnický. Vždyť není třeba, aby na příklad jalovec a kleče a všechny stromy rostly stále co nejlépe a nejrychleji, jako z vody. Necht' rostou pomaleji, jak je jim líbo, bez kypření, hnojení a zalévání, tak, jako rostou v přírodě našich drsných a chudých pohorských krajů.

Velmi rozšířeným a oblíbeným omylem je mínění laika, zahradníků i tak zvaných zahradních architektů, že v zahradě má po celý rok stále něco kvést. Proč by však muselo stále něco kvést, proč by měl být soudobý člověk stále oblažován nějakou zvláštní nápadnou krásou? Zda nejsou naše obyčejné stromy, keře a drobné rostliny stále krásné, i v době, kdy nekvetou? Tato nezdravá touha po stálém oblažování nevšední a mimořádnou krásou květů připomíná jinou, ještě daleko nepřijemnější zálibu soudobých lidí — touhu po celoroční, celodenní, nikdy neutuchající tak zvané záhlavné hudbě rozhlasů celého světa. Bylo-li velmi správně napsáno, že byt má být prostý jako denní chléb, pak zajisté i zahrada, pokračování bytu, musí mít tytéž etnosti.

S tímto bludem přílišné záliby v květech souvisí nesmyslná móda tak řečených alpin neboli skalek, které se bezdůvodně staly nepostradatelnou součástí a namnoze zároveň ostudou soudobých zahrad. Proč bychom u nás v českých zemích nutně potřebovali tato alpina, když zcela postačí a je mnohem krásnější a vhodnější naše prostá kamenná zídka nebo teras, obrostlé suchou travou, netřeskem, mužíčkem, mateřídouškou, jak to vidíme podnes na starém českém venkově? Není vůbec rozumného důvodu, aby byly naváženy celé hromady ohavného šutru a kamení nejružnějších barev a druhů do všech zahrad, i zcela rovinných. Prvek terasy nebo kamenné zdi je oprávněn pouze na stráních, ve svahovitém terénu, kde vytváří stupně, získává obytnou a užitečnou plochu zahrady a upevňuje zemský povrch. Kde je těchto kamenných zdí a teras vskutku třeba, měly by být vždy z jediného, a to místního druhu kamene, aby tím architektonická i geologická jednotnost zahrady byla zachována tak dokonale, jako bývala vždy zachována zcela přirozeným a krásným způsobem na starém venkově. — Malé svahy lze dokonale upevnit drnem trávníku a rostlinnými porosty. V těchto případech však nesmějí být tvořeny šikmé násypy s rovnými a ostrými hranami, připomínající tvary rakví; v tomto ohavném nešvaru si libují mnozí zahradníci, zahradnické firmy i tak zvaní zahradní architekti.

Konečně nutno vytknout, že i poměrně dobré a obyvatelné zahrady trpí téměř vždy přílišnou rozmanitostí a množstvím rostlinných druhů. Příroda však ukazuje, že několik málo rostlinných druhů dokonale postačí, aby vznikly libovlnně veliké a rozmanité přírodní prostory, velmi obyvatelné a krásné i výrazné. Snaha o nápadné a co nejrozmanitější barvy a druhy rostlinstva souvisí nepochybně s nedostatečným viděním a cítěním barev i tvarů a jejich jemných odstínů. Člověk, který rozezná červenou barvu od zelené, nerozeznává patrně nesmírné bohatství jemných odstínů různých zelení, nemá náležitého a dosti silného požitku z těchto jemných barevných harmonií a vztahů, tvořících velikou jednotu z množství mírně odlišených rozdílů. Jednoduše řečeno, je nutno rozeznat barvy od pouhých barviček, hlubokou a jemnou barevnost od povrchního křiklavého barvičkářství, jako je nutno spolehlivě rozlišit skutečné umělecké dílo od kyče, obraz od obrázku, krajinu od krajinky. Je nutné, aby se lidé, laičkové i různí odborníci, jimž tyto věci nejsou jasné, učili od nej-

lepších krajinářů, aby pochopili a prociťili, co je opravdová, hluboká a jemná barevnost obrazového i přírodního celku a jeho částí. Pak se snad zvolna přiblíží jejich pochopení nenápadný půvab prostých obyčejných věcí a krása všedního dne; teprve pak, až projdou tímto estetickým a duchovním vývikem a vývojem, jímž prošlo realistické a naturalistické umění, teprve pak budou projektanti i obyvatelé zahrad, sadů i krajin vnitřně zralí, aby vytvořili a přijali krásu prosté občanské a lidové architektury zeleně a aby pokračovali ve vývoji a vytvářeli v jeho směru další nové hodnoty.

Podmínkou tohoto pokroku je ovšem patřičná osobní skromnost a dobrá vůle. Nerozumíme-li nějaké eizi řeči, neznamená to, že této řeči není. Nechápe-li hlubokou krásu všedních věcí v přírodě a v umění, neznamená to, že této krásy není nebo že je špatná. Při zřizování zahrad a péči o ně se velmi často objevuje překvapující a neoprávněné sebevědomí majitelů i nekulturních zahradnických odborníků, kteří sice často zcela dobře rozumějí svému řemeslu, avšak naprosto nejsou schopni pochopit jemné a vyspělé hodnoty architektonické a kulturní. Často se objevuje mínění, že zahrada má být tak zvaným projevem osobnosti svého pana majitele a jeho vkusu. Z praxe však víme, že majitelé, kteří nejvíce o své osobnosti a vkusu mluví, zpravidla žádnou osobnost ani vkus nemají a napodobí bídě jen to, co ohavného jinde viděli. Ve skutečnosti bývají takové zahrady naopak důkazem nekulturnosti, zaostalosti a majitelské duševní omezenosti, která byla namáhavou dlouholetou výchovou a propagací potlačena a odstraněna z obytných domů a bytů, a jejímž posledním útočištěm se stala ubohá zahrada. Ve skutečnosti platí o projektu zahrady zcela totéž, co o domě a bytě: svěřit se dobrému odborníku, dobrému architektu, ne však tak zvanému zahradnímu, jenž bývá sice zahradní, ale nikoliv architekt, ani ne zahradníkovi nebo obchodníkovi s rostlinami, kteří mají jediný zájem — udělat co nejlepší obchod prodejem co největšího množství materiálu a práce a vnucováním co nejčastějšího tak řečeného odborného ošetřování.

Této odborné činnosti architekta je bezpodmínečně třeba v dobách současného zmatku a úpadku architektonického myšlení a vkusu. Není a nebylo jí třeba všude, kde svébytná lidová architektura venkovských staveb i přírodních prostor vynikala nebo dosud vyniká dokonale a bezpečnou úrovní: v severských i jižních zemích evropských dodnes stará tradice a přirozená tvořivost vede bezpečně architektonický cit venkovského obyvatelstva — zahrady a okolí příbytků poskytují mnohdy nedostatečné příklady znamenitých řešení. Táž vysoká úroveň se vyskytuje ještě dodnes na starém českém venkově v nemnohých příkladech nedotčených neblahým pokrokem a zmatkem doby. Tam dosud nalézáme krásné příklady zahrad, které jsou vskutku zhuštěním okolní přírody a pokračováním krajiny, jejíž příznačný ráz, architektonicky zvýrazněný, v sebe pojímají. A tam také nalézáme přesvědčující důkazy, že nejdokonalejší zahradou je volná příroda krajiny, přecházející bez přerušení, bez překážek různých ohrad, zdí a plotů až k oknům a dveřím obytného domu. Jsou známy — zejména v pohorských krajích

— dosud dochované příklady osamělých chalup a domků, u nichž zahrada zcela splývá s krajinou a její přírodou, kde vlastně není zahrady v obvyklém smyslu, kde louky, pole, lesy, háje a stromy krásné přírody obklopují prostá obytná stavení, k nimž vedou jen nenápadné cesty nebo pěšiny. Tento nejdokonalejší příklad zahrady, která je krajinou, je vskutku vrcholným dílem zahradní architektury.

Tyto znamenité možnosti byly však postupně zcela ztraceny — jak vzdálena je od těchto vzácných vzorů soudobá tak zvaná zahrada obvyklých venkovských domků a vil domácích i městských obyvatel! Špinavý kus rozryté půdy, ohražené ohavnými důkladnými ploty a ozdobené odpadky, šerednými alpíny, roštím a ovocnými zákrský! Truchlivý obraz duševní bíd, nevkus a nikdy nebývalého úpadku! — Teprve nové útvary osamělých pensiónů, volně položených v přírodě, umožňují opět obnovu staré tradice, vzkříšení starých vzorů v nové podobě. Teprve u těchto novodobých obytných útvarů dovolují všechny okolnosti, aby krajina opětně mohla přicházeti volně bez přerušeni až k samým lidským příbytkům, vytvářejí novodobý vzor zahrady, která je krajinou a zároveň krajiny, která je zahradou. Také tato okolnost kromě řady jiných, jež budou obsírně uvedeny, potvrzuje správnost a oprávněnost nového stavebního útvaru, jež slouží hromadnému ubytování větších množství návštěvníků a zároveň uchovává neporušenou přírodu krajiny.

*

Téměř vše, co bylo napsáno o obytných zahradách, platí plnou měrou ve větších rozměrech také o veřejných sadech obcí a měst. Zároveň však obyvatelnost parků, zejména velikých, se v mnohém ohledu podobá a blíží obyvatelnosti krajiny.

Jaké vlastnosti mají mít dokonalé obytné sady, zejména sady velkých měst? — Především potřebnou velikost. Počet obyvatelstva většiny soudobých měst a velkoměst neobyčejně stoupá. Kromě toho mají velmi početné vrstvy lidové stejné právo na zotavení v sadech jako ostatní skupiny obyvatelstva. Z obou důvodů je třeba především dostatečné rozlohy sadů. Lidové sady musí být hojně a velké sady, na jejichž rozlehlých plochách, zejména nově zakládaných, lze uplatnit architektonické rostlinné prvky a útvary převzaté z krajiny. Malé a přelidněné parky nemohou nikdy poskytnout dobrý přírodní pobyt velikému množství lidí. Nutno uvážit, že v minulých dobách byla města daleko menší a pobyt v sadech byl zvyklostí pouze měšťanských vrstev, zatím co ostatní obyvatelstvo do sadů téměř nepřicházelo; je tudíž jasné, že soudobé obrovské potřebě ani zdaleka nemohou dostačiti parkové plochy, dochované ze starších dob, zvláště jsou-li namnoze ještě stále zmenšovány, znehodnocovány a ohrožovány různými nekalými vlivy.

Další vlastností parků má být nerušenost a souvislost jejich území, jež nesmějí být přerušována různými stavbami a zařízeními, ani znehodnocována sousedství a blízkostí průmyslových závodů nebo dopravních cest a tratí, ani ohrožována dokonce novými tratěmi.

Třetí vlastností sadů má být čistota celého sadového prostředí, která však bývá těžce rušena: čistota ovzduší trpí sousedstvím města, prachem, sazemí, kouřovými i motorovými plyny, hlukem městského života, zejména dopravy a zbytečným hlukem působeným psy a špatnou hudbou. Zemský povrch bývá znešvařen všelikými odpadky a papíry, jež odhazují nevychovaní návštěvníci, a psi nečistotou. Poléhající psi způsobují již svou přítomností ve veřejných sadech a prostorách města zbytečný nepříjemný a nebezpečný neklid. Znečišťují zemský povrch močí a výkaly, jejichž částice zůstávají v hlíně a písku, s nimiž si hraje děti; uschlé částice poletují i ve vzduchu a jsou vdechovány návštěvníky. Po stránce akustické je ovzduší znečištěno psím štěkáním a hvízdáním i pokřikem psovodů. — Jiným pramenem zbytečného hluku je tak zvaná „zábavná lidová hudba“, provozovaná mnohdy i dlouho do noci a reprodukováná zesilovači, jejichž nadlidský řev vnáší i do nejvzdálenějších koutů sadů a kazí lidské zotavení, k němuž jsou především veřejné sady určeny.

Čtvrtou vlastností dobrých sadů by měla být architektická hodnota. Jejím prvním stupněm je nezavadnost, dobrá mezinárodní úroveň parkové architektury, prosté všech zástupců, bludů a nešvarů, jimiž mnohdy bývá nahražována nedostatečná rozloha sadů. Tu však nelze ve skutečnosti nahradit ani obvyklou starožitnou ornamentální květinovou výzdobou, často dokonce špatnou, ani zakládáním drahých a ošklivých alpin s čedičovými kameny, ani náruživým pěstěním ruží a rozmanitých vzácných exemplářů cizokrajných stromů, keřů a rostlin, ani přílišným množstvím a zbytečnou růzností vegetace. Drahá, složitá dekorativní a umělecká i zahradnická péče tohoto druhu je většinou zbytečná a dokonce škodlivá, obytné hodnotě parků neprospívá, naopak ji těžce poškozuje.

Obyvatelnost obecních a městských sadů je hromadná i osobní — dokonalé sady mají poskytnout denní zotavení velikým množstvím obyvatelstva všech společenských vrstev — a zároveň sloužit dobře jednodlivěmu hledajícím odpočinek a soustředění v klidu a samotě. — Splnění všech potřeb lidského zotavení v sadech lze docílit, stejně jako v zahradách, jednoduchou architektonickou formou a prostým levným materiálem našich všedních obyčejných stromů, keřů a drobných rostlin i travin, použitých v několika málo druzích na velikých plochách s hojností vod pro čištění a vlhčení vzduchu a pro lidské osvěžení pohledem i koupáním. — Jak budou konkrétně vyhlížet nové sady, je věcí iniciativních odborných návrhů a jejich uskutečnění. Veliké veřejné sady, nově zakládané v obcích, městech a lázeňských místech, by se měly stát jakousi laboratoří nové soustavy architektury zeleně, která, čerpající z prvků nalezených v krajině, uplatňuje je v nových parcích, odkud pak nové útvary a vymoženosti budou zpětně působit na tvárnost krajiny: park se stane krajinou a krajina se stane parkem. Tvárnost nových sadů bude základně a úplně odlišná od všech historických forem zahradních, i od anglického parku. Ze zcela obyčejných, prostých a všedních prvků a útvarů, známých z našich krajín, vznikne překvapující nový celek, úplně nepodobný všemu,

co dosud v oboru sadové architektury je známo, avšak ústrojně srostlý s naší krajinou, celek zároveň velmi starý a známý i nový a překvapující.

Obdobně jako o zahradách, platí tedy také o sadech poznání, že dobrý park je pokračováním krajiny, kterou v sebe pojímá. A jako nejdokonalejší zahradou je příroda volné krajiny, přicházející až k lidskému přibytku, tak nejdokonalejším parkem je táž příroda venkovských krajín, vnikající bez překážek až do samého sídliště, do obcí a měst. Znamenité příklady poskytovaly drobné staré pohorské vesnice a městečka, jimž vsádku neporušená příroda jejich okolí vytvářela nejkrásnější veřejné sady. Krajina a park splývaly tu v jediný celek, volná příroda se dotýkala sídlišť a téměř prostupovala jejich území. Tato intimní souvislost krajiny a obce se stává opět dosažitelnou a uskutečnitelnou v otevřených desurbanizovaných sídlišťích, jimiž nový urbanismus navrhuje překonání soudobý rozpor měst a venkova. Teprve v nových útvarech, jež nejsou městem ani vesnicí, může opět, jako kdysi, neporušená příroda krajín proniknouti bez přerušení až do samého středu těchto lidových sídlišť budoucnosti.

*

Po tomto všeobecném přehledu vlastností, jež má mít dobrý park, bude záhodno přezkoumat tyto požadavky na skutečném příkladu pražských sadů. — Velikost pražských sadů byla a je zcela nedostatečná: v r. 1927 mělo hlavní město tři čtvrtiny milionu obyvatel a necelé dva čtvereční kilometry sadů, to jest na osobu průměrně asi 2,6 m². V roce 1940 činil počet obyvatelstva asi 1.100.000, rozloha sadů 2,8 km², to jest na osobu 2,5 m². Podle některých údajů připadá na osobu 3 m². Ať je tomu jakkoliv, je to průměr velmi špatný a nedostačující: v zahraničních městech nalézáme průměr daleko výhodnější, 12, 27, 37 a dokonce 122 m² na osobu. — Zeela nedostatečná výměra, připadající na jednu osobu, není jen nějakou pomyslnou číslicí, s níž si není třeba dělat starosti — kdokoli vstoupí do některého pražského parku, pocítí velmi konkrétně liše těchto dvou a půl nebo tří čtverečních metrů, jež na něho připadají. Za počasí jen trochu příznivého jsou všechny volné plochy, cesty a zákoutí naplněny tak hustě lidmi a psy, že nelze ani na okamžik nalézt alespoň poměrný klid a samotu; bez ustání jsou celé desítky lidí ubohému návštěvníku v patách, jako by šel po nějaké velmi živé hlavní třídě velkoměsta. Přítomnost mnohých lidských i psích tvorů je však daleko tíživější než stejné oživení pouliční, neboť chování mnohých lidí v parku je daleko vtíravější, nápadnější, rušnější a hlučnější než jejich způsoby pouliční. Přelidněnost všech pražských sadů je vsádku již nesnesitelně tísnivá, pobyt v některých z nich, obzvlášť přeplněných, je opravdu utrpením; i největší z nich — Královská obora a Petřín jsou obyvatelné již jen v dobách tak zvaného špatného a nejhoršího počasí a v noci.

Hruzně přelidněnosti pražských sadů by mohl ulehčit tak zvaný zelený pás, mající podle dávného projektu obepínati hlavní město územím stromoví a zelených ploch. Uplynula již desetiletí od oka-

mžiku, kdy tento zelený pás byl po první světové válce přislíben; při největší shovívavosti a při nejpečlivějším ohledání na skálopev povrchu je však dodnes obtížno nalézt nějaké znatelné stopy takového pásu. Nicméně abyčímto neklivdili činitelům, čtème co napsal v r. 1938 do Věstníku hl. m. Prahy Ing. F. Vála o lesním hospodářství pražské obce: *Od r. 1928 prováděla pražská obec plánovitou úpravu obecních lesů v pražském okolí, a to jak s hlediska pěstování a zakládání lesních kultur, tak i po stránce zemních úprav. Tak byly zalesněny pozemky v Hořkovičkách, Branšle, zalesněn vrch Bohdalec, v Košířích Na Cibulce a v Motole Na hlínku založeny kultury jehličnané i listnaté, a v Dejvicích po provedené úpravě celého největší pražský březový háj, kde na jednotné ploše bylo vysázeno přes 10.000 bříz. — Obcí pražskou bylo od r. 1923 do konce 1938 celkem vysázeno pl s 4.000.000 lesních sazenic. Každoročně vysazuje pražská obec ve svém okolí na 300.000 lesních sazenic...*

Není důvodů nevěřiti, že skutečně nějaké plochy v blízkém sousedství města byly zalesněny. Pravděpodobně však tato nově zalesněná místa jsou žalesně malá proti plochám, jež se každoročně na pokračích Prahy pokrývají novými ohavnými stavbami, takže se toto mírné zalesňování topí v obrovské stavební záplavě, stávající se téměř neviditelným. Pražské lesy pokrývají celkem 7 km²; mohly by býti vítaným doplňkem nedostatečné parkové plochy a zvýšiti průměr zelených ploch aspoň na 10 m² na osobu. Jejich skutečná cena pro denní zotavení je však malá pro svízelný a namáhavý příjezd přelidněnými elektrickými drahami; zato v dobách delšího pobytu o nedělech a svátcích trpí tyto lesy rovněž hrůzným a pověstným přelidněním, jak se lze opět dovědět ze zprávy Ing. Vály: *...za jedinou neděli v letních měsících navštívilo obecní les v Kunraticích 35.000 návštěvníků, obecní lesy v Sárci 32.000 a obecní les v Hostivaři 10.000 lidí...*

Nepochopitelnou záhadou zůstává, proč po celá desetiletí nebylo použito nejvhodnější možnosti rozšíření největšího pražského parku Královské obory: Císařský ostrov byl zajisté odedávna téměř hotovým znamenitým přírodním parkem. Úpravy, jichž tu bylo třeba, byly a jsou nepatrné a výsledek by mohl býti ještě dnes překvapující. Právě tak trojské svahy a plochy na pravém břehu vltavském směrem k Podbabě, i proti toku řeky až k Podhoří; také tyto končiny byly po první světové válce téměř nezastavěné a na mnoha místech pokryté vhodnými porosty — u řeky háje topolie, dále pod strání staré ovoce sady, jež vystupovaly i na krásné jižní svahy a do tichých úvalů v sousedství starobylé vily Llavráanky, někdejšího sídla básníka Svatopluka Čecha; jinde na stráních husté porosty keřů i stromoví. Spadno a levně mohly být všechny tyto prostory doplněny jednoduchým a dobrým způsobem, upraveny cesty i obytná prostranství — a největší pražský park v rozloze mnoha čtverečních kilometrů byl skutečností. A tato velkolepá pražská řiviera — místy opatřená tichými restauracemi, kavárnami a jinými rekreačními podniky s nádherným rozhledem na Prahu od severu — mohla přecházeti souvislými zelenými plochami a pásy na západě do krásného údolí Vltavy k Roztokám a do Šárky i jiných starobylých bočních

údolí, na severu a východě pak do lesů na návrších u Kobylis a Ladví. — Tato velkolepá možnost je téměř ztracena: Císařský ostrov se stal ohavným prostředím špinavé periferie, kde široké rozlohy, občas zaplavované řekou, jsou zničeny středními zahrádkami a podivnými chatami, a zbytek ploch pod starými vzrostlými stromy a alejemi je ohrazen a obecnstvu nepřístupný.

Tiché sady a stráně v Troji, v sousedství starého zámku, jsou znehodnoceny a rozrušeny zoologickou zahradou, která zašpinila a zkazila přírodu širokého území. Opět starý nekulturní postup: podnik, o jehož potřebě a užitečnosti nelze pochybovat, zabere krásná místa, osázená starým stromovím a zničí je — místo aby se usadil na půdě dosud pusté a osázel a zvelebil ji. Je žalostno porovnat někdejší starý tichý a čistý sad s dnešním nepříjemným prostředím zoologické zahrady, jejíž blízkost zašpinila a zneklidnila také sousední starou hospodu v trojském zámku, kdysi osamělou, tichou a čistou. Špatný příklad zlidovění, které snížilo starou úroveň a znehodnotilo místa kdysi odlehlá, prostá a krásná. Další krásné svahy a plochy trojských stránek na pobřeží byly za řadu let obřádně obvyklým nepostradatelným stavebním ruchem: zvolna a stále více se plní kdysi půvabná tato místa vilami, zahradami a ploty. Ohavný stavební ruch zachvátil i krásné vyhlídkové pláne nad trojskými svahy v sousedství Čimického háje a lesa u Ladví. Tak byla lehkovážnou hlostejností někdejších plánujících činitelů ztracena nejvzácnější příležitost nahradit hlavnímu městu Praze tisínový nedostatek parků a lesů postupným zřízením krásné a rozsáhlé rekreační oblasti, ležící na nejzdravějším severním a severozápadním okraji města... Neodpovědné a trestuhodné hospodářství bezplánovitěho plánování!

Náhradou za tyto ztracené možnosti jsou ještě trvale zabírány dokonce plochy starých parků pražských. Občas řekeme zdrcující zprávy o tomto ničení veřejných rekreačních ploch, o němž se ostatně denně na vlastní oči přesvědčujeme: **PRAŽSKÉ SADY A TYDEN NÁRODNÍHO ZDRAVÍ...** Mluvílo a psalo se sice o jakémsi zeleném pásu okolo Velké Prahy ve vzdálenosti asi 2 hodiny od středu města, leč při dosavadním tempu bude tento pás hotov okrouhle za 1200 let. Naproti tomu se tempem neporovnatelně rychlejší zmenšovaly a zmenšují dosavadní sady, aby se získala nová staveniště (Santolška, Riegrovy sady a j.), ba některé se rozparcelovaly úplně (Rajská zahrada); jiným se ubralo nebo ještě má ubrati z »důvodů komunikačních« (Karlovo nám., Kinského zahrada a j.) a do některých navrhuje státní regulační komise »budovy veřejného rázu«, které by zabraly velké kusy zelených ploch (v zahradě kláštera Milosrdných sester, v sadu býv. kláštera Srdec Ježíšova atd.). Nejnověji jest ohrožen nejjihnější cíp Kinského zahrady, kudy v místech pomníku Ilany Kvapilové má vésti 16 m široká silnice, pokračující do zahrady a sadů mezi býv. klášterem sv. Gabriela a ústavem hluchoněmých; dále jsou ohroženy sady nad tímto ústavem a hořejší část Kinského zahrady jinou silnicí, rovněž 16 m širokou, směřující do Švehlova růžového sadu! ... A tak při přibývajícím počtu obyvatelstva, vzrůstajícím hluku a zhoršujícím se ovzduší ubývá rekreačních míst,

kteřá postupně a systematicky ustupují stavenišťům, ohraženým hřištím, bezestinným plochám a »účelům komunikačním«. A ubývá také stromoví tou měrou, že to vzbudilo pozornost i městské rady pražské, která musila učiniti opatření proti zbytečnému kácení i zcela zdravých stromů...

Je jasno, že ani druhá podmínka dobrých sadů není v Praze splněna: souvislost a nerušenost jejich ploch je ohrožována a mařena nesčetnými stavbami nejrůznějších druhů a účelů, sousedstvím průmyslu na Smíchově a v Holešovicích a železničními tratěmi v Královské oboře. Čas od času se kromě toho vynořuje nebezpečí petřínské komunikace, která hrozí rozetnout právě uprostřed rozlehlé území krásné Seminářské zahrady. Ještě nebyl tento nový sad obcí pražskou zcela zaplacen a již měl být zničen komunikací špatně vedenou, a v těch místech zcela zbytečnou a škodlivou. A tento trestuhodný záměr byl prosazován s nevšední energií činitelů, kteří prokázali neuvěřitelnou liknavost všude, kde šlo o založení nových velikých sadových ploch. — Jiným nebezpečím, jež občas hrozí, je povolení automobilové dopravy ke hlavní restauraci uprostřed Královské obory.

Ani další vlastnosti, čistotu, nenalzáme splněnu v pražských sadech. Jejich ovzduší je naplněno prachem, sazí, kouřem, choroboplodnými zárodky a částicemi psích výkalů. Čtème novinářskou zprávu o nečistotě a těžkých zdravotních závadách pražského ovzduší: ... *proudění vzduchu Prahou brání výšiny na západě, severozápadě a jihovýchodě, a tak nad městem leží téměř po celý rok clona prachu, sazí a kouře. Proto má Praha velmi málo jasných dnů, a pražské léto, měříme-li ultrafialové záření je průměrně o dva a půl měsíce kratší než na venkově. ... na celé území Velké Prahy spadne ročně 3000 tun prachu a sazí. ... nejvíce z pražských čtvrtí jsou zamořeny Holešovice, kde za 24 hod. na plochu 1 km² spadne 540 kg sazí a prachu, v Bubenči 280 kg, v Dejvicích 220 kg, na Hradčanech 250 kg, na Malé Straně 210 kg. ... Proti všem předpokladům bylo nejvíce sazí naměřeno v létě v červnu a v červenci.* — Seznáváme, že právě ovzduší největšího pražského parku, Královské obory, trpí neblahým sousedstvím průmyslové čtvrti holešovické. Ostatně i hustě zalidněné městské čtvrti na Letné mají veliký podíl na tomto vzdušném zašpinění, jež lze pozorovati pouhým okem: za krásného slunného dopoledne se snášejí uprostřed Královské obory celé mraky sazí, padající hustě jako černý sníh. Ani čistota zemského povrchu není valná; kromě usazeného prachu a sazí je porušována odpadky, papíry a výkaly psů, jejichž počet je nezdravě vysoký: loni bylo v Praze 27.352 hlášených psů, letos je jich už 28.000. Z toho je 17.000 »luxusních«, ostatní hlídači. Pražská statistika, L. N. 26. I. 41.) — Z těchto čísel vychází najevo, že pos. kdysi zábava slecht, později hříčka nečetných měšťanů se stává majetkem širokých městských vrstev. Chov psů, někdejší panský zvyk, zřejmě zlidověl a stal se obecným nesnesitelným zlovykem. Jest jen jedině skutečně kulturní a zdravotní řešení psí olázky: úplný zákaz chovu psů v městských domech nájemních i rodinných. Není-li již dávno dovolen na př. chov drůbeže, zvířat mnohem neškodnějších, čistších a tišších, není ani nejmenšího důvodu, aby bylo váháno s vydáním okamžitého zákazu chovu

psů. Je podivuhodné, že ani nutnost úsporného hospodaření s potravinami ve zálečné době neodstranila psi příživníky. Město, které chce poctivě pečovat o zdraví svých obyvatel, nesmí trpět tento ohavný a nehygienický zlozvyk.

Péče o čistotu pražských sadů a jejich okolí je i v jiných věcech podivná a početilá: na podzim je okamžitě zametáno a sražováno zežloutlé listí s parkových cest. Tichý přirozený pávab podzimu je ochuzován tímto bezdůvodným zvykem. Naproti tomu jsou ponechány na travnatech i v porostech četné odpadky a papíry; patahující se mezi spadlým listím. Nebylo by výhodnější, kdyby zřízení, pečující o čistotu parku, se nejčastěji sbírali do košů odhozené odpadky a papíry a ponechali i na cestách spadlé listí alespoň nějakou dóm v klidu? Jinde, v sousedství petřínských sadů, pod starými schody v tiché malostranské uličce lze spatřit občas městské zřízení, kteří vytrhávají drobnou trávu mezi kostřbatým dlažbéním, která dodává téměř místům příjemného pávabu. Kdo řídí tuto nesmyslnou péči? Tráva v dlažbě odlehle staré uličky je úředně ničena, o nečistotu se však úřady obce náležitě nestarají; stejně byl do nedávna úředně povolen a trpěn na příklad v Královské obce každodenní i noční řev tak zvané zábavné hudby v lidové restauraci u výstaviště.

V neinovější době, po druhé válce zaléhá do pražských sadů ohavný řev pouličního rozhlasu, v němž se střídají zvuky chrochtavé hudby s chraptivými hlasy různých hlášení. Jež zcela postačí uveřejnit ve vyhláškách a novinách. Tento neblahý nešvar bude nutno zcela odstranit: v normálních mírových dobách není důvodu k používání pouličního rozhlasu. — Jiným nesnesitelným nešvarem se stalo zcela zbytečné poleťování různých aeroplánů nad územím měst a jejich sadů; také tento zlozvyk dlužno energeticky potírat. Obyvatelstvo měst a zvláště velkoměst, mezi nimiž je veliké množství duševních pracovníků běžné i nejvyšší úrovně, má plné právo, aby jeho pervová soustava a pracovní výkonnost nebyla zcela zbytečně a svévolně poškozována a aby jeho zasloužený klid po práci nebyl bezohledně rušen neutuchajícím ohlušujícím hlukem leteckých motorů. Tento škodlivý hluk je tím tíživější, že se objevuje s oblibou ve zvýšené míře téměř vždy za krásného slunného počasí, kdy sady a otevřené prostory měst se stávají obzvlášť vítaným obytným prostorem. Je nutno mít jasně na mysli, že město a jeho sady jsou a mají zůstat pracovním a obytným prostorem obyvatelstva, nikoliv leteckým evičištěm nebo rejdištěm. Nelze-li prozatím odstranit mnohé druhy a zdroje hluku nutného, pak musí být bezpodmínečně potlačen jakýkoliv hluk zcela nemístný a zbytečný.

Konečně i čtvrtá podmínka dobré jakosti je v pražských sadech nesplněna: architektonická úroveň. Nalezneme v nich úplnou sbírku všech zaostalostí, zlozvyků a nešvarů, jež byly vytčeny: zbytečně bylo vždy vydáváno mnoho peněz na tak zvanou výzdobu květinami a různými drahými rostlinami pochybné krásy. Stará velkorysá a dobrá architektura mnohých pražských parků je kažena a znehodnocována různými nemístnými novými prvky a úpravami. Vzorně ohavná jsou téměř všechna tak řečená alpina pražských sadů; jsou znamenitou školou nevksu. Zbytečně jsou vydávány

peníze na množství drahých rostlin tak zvaných vzácných, ozdobných a cizokrajných. Je téměř neuvěřitelné, kolik peněz pohltí tato neblahá péče; veliké peněžité částky, za něž by bylo lze každoročně zakoupiti a osázeti stromy celá veliká nová území sadová. Tyto vysoké peněžité částky jsou pravděpodobně také jedla a pozoruhodností, kterou se město Praha v oboru své sadové péče může občas v novinách honosit: *

PLICE VELKOMĚSTA ZA 8 MILIONŮ K ROČNĚ. 300.000 KVĚTIN DO PRAŽSKÝCH SADŮ. Velkoměstské sady jsou nečistopnější ozdobnou městských lidí. Pražská obec je si toho dobře vědoma a prostřednictvím svého sadového odboru se neúnavně stará o tyto osy klidu a osvěžení. Náklady, které na to věnuje, se pohybují kolem 8 milionů K ročně. Sady poléhají neustále a svědomitě péče. Udržoval je neznamena jen vysazoval stromy, keře a květiny, ale i odstraňoval starý porost, upravoval záhony, cesty atd. ... jakmile počasí dovolí, vrátnou záhony tisíců pestlých květů. Ve sklenicích jich čeká na toto vysazení 250.000 kusů.

Z ČINNOSTI MĚSTA PRAHY. 370.000 K NA ÚPRUVU SADŮ. Ve schůzi správní komise města Prahy projednalo se mnoho věcí, spadajících do působnosti pražského sadového odboru. Tak bylo povoleno na práce v sadech 320.000 K a dále 15.000 K na zakoupení patnácti tisíc keřů plochých růží a za 14.000 K bude zakoupena pro pražské sady rašelina.

Je zřejmo, že nadměrné hraní s květinami a ozdobnými rostlinami zdražuje pochybenou sadovou péči. Nejde však o záhony, růžičky, květináky a hřičky, je třeba velikých ploch, velikých zelených prostor, zcela jednoduše a prostě založených a osázených. Za 370.000 K by bylo možno osázet stromy osm až deset hektarů sadové plochy, počítáme-li průměrně čtyři nebo pět stromů na plochu jednoho aru, a zakoupení jednoho stromu se zasazením po padesáti K. — Udržovací péče nového lidového sadu prostého a jednoduchého, je rovněž nepatrná, trochu starostí o čistotu; stromy a zeleň roste téměř sama jako ve volné přírodě nebo v lesích. — Drahota pražské sadové péče tkví hlavně ve formalismu a dekorativismu parků. Je pěstována drahá a pochybná ozdoba, trpěna špína a hluk, a není pečováno o vydatné nutné rozšíření sadových ploch. Místo květin, alpin a vzácných rostlin papírů, nečistoty, hluku a zábavné hudby ve stíněných sadech by byly lepší sady bez květů, ale také bez špíny a hluku, veliké, klidné a čisté plochy osazené zcela obyčejnými stromy a prostou zelení našich venkovských krajin.

Úprava a osázení nových částí parku, pokud se v posledních dobách vyskytly, je místy velmi špatná: vzorem úplně neschopnosti je sadová architektura nové části Královské obory mezi tratí dráhy vedoucí do Podbavy a průplavem, jenž ohraničuje Císařský ostrov; krása velikých starých stromů, které v těch místech byly před zřízením parku, je tam znehodnocena dalším rostlinstvem, které bylo před lety zcela neústrojně vysázeno a připojeno při zřízení parku v těchto místech. Nalezneme tam uepostradatelné smuteční vrby ve společnosti stři-

*) Peněžité částky, uvedené v dalším textu, rozumí se v předválečných korunách; dnešní částky by byly mnohonásobně vyšší.

psů. Je podivuhodné, že ani zařazenost úsporného hospodaření s potravinami ve válečné době neodstranila psi příživníky. Město, které chce pozitivně pečovat o zdraví svých obyvatel, nesmí trpět tento ohavný a nehygienický zlořád.

Péče o čistotu pražských sadů a jejich okolí je i v jiných věcech podivná a pošetilá: na podzim je okamžitě zametáno a sřazováno zežloutlé listí s parkových cest. Tichý přirozený pávab podzimu je ochuzován tímto bezdůvodným zvykem. Naproti tomu jsou ponechány na trávnících i v porostech četné odpadky a papíry; pozulují se mezi spadlým listím. Nebylo by výhodnější, kdyby zřízení, pečující o čistotu parku, se nejčastěji sbírali do košů odhozené odpadky a papíry a ponechali i na cestách spadlé listí alespoň zřeknou dobu v klidu? Jinde, v sousedství petřínských sadů, pod starými schody v tiché malostranské uličce lze spatřit občas městské zřizence, kteří vytrhávají drobnou trávu mezi kostrbatým dřevěním, která dodává těmto místům příjemného pávabu. Kdo řídí tuto nesmyslnou péči? Tráva v dřevě odlehle staré uličky je úředně ničena, o nečistotu se však úřady obce náležitě nestarají; stejně byl do nedávna úředně povolen a trpěn na příklad v Královské oboře každodenní i noční řev tak zvané zábavné hudby v lidové restauraci u výstaviště.

V nejnovější době, po druhé válece zaléhá do pražských sadů ohavný řev pouličního rozhlasu, v němž se střídají zvuky chrochtavé hudby s chraptivými hlasy různých hlášení, jež zcela postačí uveřejnit ve vyhláškách a novinách. Tento nebláhý nešvar bude nutno zcela odstranit; v normálních mírových dobách není důvodu k používání pouličního rozhlasu. — Jiným nesnesitelným nešvarem se stalo zcela zbytečné poletování různých aeroplánů nad územím měst a jejich sadů; také tento zlozvyk duševní energie potírati. Obyvatelstvo měst a zvláště velkoměst, mezi nimiž je veliké množství duševních pracovníků běžné i nejvyšší úrovně, má plné právo, aby jeho nervová soustava a pracovní výkonnost nebyla zcela zbytečně a svévolně poškozována a aby jeho zasloužený klid po práci nebyl bezohledně rušen neutuchajícím ohlušujícím hlukem leteckých motorů. Tento škodlivý hluk je tím tíživější, že se objevuje s oblibou ve zvýšené míře téměř vždy za krásného slunného počasí, kdy sady a otevřené prostory měst se stávají obzvlášť vítaným obytným prostorem. Je nutno mít jasně na mysli, že město a jeho sady jsou a mají zůstat pracovním a obytným prostorem obyvatelstva, nikoliv leteckým cvičištěm nebo rejdištěm. Nelze-li prozatím odstranit mnohé druhy a zdroje hluku nutného, pak musí být bezpodmínečně potlačen jakýkoliv hluk zcela nemístný a zbytečný.

Konečně i čtvrtá podmínka dobré jakosti je v pražských sádech nesplněna: architektonická úroveň. Nalezneme v nich úplnou sbírku všech zaostalostí, zlozvyků a nešvarů, jež byly výtčené; zbytečně bylo vždy vydáváno mnoho peněz na tak zvanou výzdobu květinami a různými drahými rostlinami pochybné krásy. Stará velkorysá a dobrá architektura mnohých pražských parků je kažena a znehodnocována různými nemístnými novými prvky a úpravami. Vzorně ohavná jsou téměř všechna tak řečená alpina pražských sadů; jsou znamenitou školou nevkusů. — Zbytečně jsou vydávány

peníze na množství drahých rostlin, tak zvaných vzácných, ozdobných a cizokrajných. Je téměř neuvěřitelné, jaké peníze pohltí tato zláhá péče; velké peněžité částky, za něž by bylo lze každoročně zakoupiti a osázeti stromy celá velká nová území sadová. Tyto vysoké peněžité částky jsou úředně podpořeny jako velkou pozoruhodností, kterou se město Praha v činnosti své sadové péče může občas v novinách pochválovati.

PLICE VELKOMĚSTA ZA S MILIONŮ K ROČNĚ. 300.000 K VĚTIN DO PRAŽSKÝCH SADŮ. Velkoměstské sady jsou nejdostupnější ozdravnou městských lidí. Pražská obec je si toho dobře vědoma a prosí každoročně svého sadového odboru se neúnavně stará o tyto věci klidu a osvěžení. Náklady, které na to věnuje, se pohybují kolem 8 milionů K ročně. Sady potřebují soustálé a svědomité péče. Udržovat je nezapomíná a vysazovat stromy, keře a krčtiny, ale i odstraňovat starý porost, upravovat záhony, cesty atd. ... jakmile počasí dovolí, rozkvetou záhony tisíce pestrobíhých květů. Ve slábnutích jich čeká na toto vysazení 300.000 kusů.

Z ČINNOSTI MĚSTA PRAHY. 370.000 K NA ÚPRAVU SADŮ. Ve schůzi správní komise města Prahy projednalo se mnoho věcí, spadajících do působnosti pražského sadového odboru. Tak bylo povoleno na práce v sádech 320.000 K a dále 15.000 K na zakoupení patnácti tisíc keřů planých růží a za 14.000 K bude zakoupena pro pražské sady rašelina.

Je zřejmo, že nadměrné hraní s květinami a ozdobnými rostlinami zdražuje pochybenou sadovou péči. Nejde však o záhony, růžičky, květinčky a hříčky, je třeba velikých ploch, velikých zelených prostor, zcela jednoduše a prostě založených a osázených. Za 370.000 K by bylo možno osázeti stromy osm až deset hektarů sadové plochy, počítáme-li průměrně čtyři nebo pět stromů na plochu jednoho aru, a zakoupení jednoho stromu se zasazením po padesáti K. — Udržovací péče nového lidového sadu prostého a jednoduchého, je rovněž nepatrná, trochu starostí o čistotu; stromy a zeleň roste téměř sama jako ve volné přírodě nebo v lesích. — Drahota pražské sadové péče tkví hlavně ve formalismu a dekorativismu parků. Je pěstována drahá a pochybná ozdoba, trpěna špína a hluk, a neví pečováno o vydatné nutné rozšíření sadových ploch. Místo květin, alpin a vzácných rostlin papírů, nečistoty, hluku a zábavné hudby ve stísněných sádech by byly lepší sady bez květů, ale také bez špíny a hluku, veliké, klidné a čisté plochy osázené zcela obyčejnými stromy a prostou zelení našich venkovských krajin.

Úprava a osázení nových částí parku, pokud se v posledních dobách vyskytly, je místy velmi špatná: vzorem úplné neschopnosti je sadová architektura nově části Královské obory mezi tráti dráhy vedoucí do Podbáby a průplavem, jež ohraničuje Císařský ostrov; krásu velikých jeřábů stromů, které v těch místech byly před zřízením parku, je tam znehodnocena dalším rostlinstvem, které bylo před lety zcela neústrojně vysázeno a připojeno při zřízení parku v těchto místech. Nalezneme tam nepostradatelné smuteční vrby ve společnosti střih-

*1 Peněžité částky, uvedené v dalším textu, rozumí se v předválečných korunách; dnešní částky by byly mnohonásobně vyšší.

brných a modrých smrků a v těsném sousedství starých topolů a topolic, při čemž spodní porost tvoří obvyklé nevzhledné parkové hloží a roští. Nutno se obávat, aby nebyly podány podobné další příklady architektonické neschopnosti až jednou dojde k rozšíření Královské obory i na plochy Císařského ostrova.

Čeho je třeba po architektonické stránce pražským sadům? Za prvé by měly být všechny staré parky jednou provždy očištěny od všech bezcenných a mnohdy i ohyzdných přídavek a okras, jimiž mnohá desetiletí pochybené péče porušila krásu a ústrojnou jednotnost původních cenných založení. Ještě důkladnějších zásahů by bylo třeba téměř ve všech sádech novějších, jejichž založení spadá do dob naprosté bezradnosti a hlubokého úpadku zahradní a sadové architektury v minulém i našem století. Významné dílo očišty a rekonstrukce mohou bezvadně provést pouze nejlepší architekti, jimž by tyto úkoly měly být svěřeny, když celá předešlá desetiletí pochybené péče bezpečně prokázala neschopnost dosavadního vedení. Toto nutné zjištění nelze vykládati jako osobní výtoku pracovníkům sadových úřadů; situace nemůže ani býti jiná — kde by se pojednou vzala vyspělá architektonická schopnost v osobách, které vstoupily kdysi do příslušných služeb, aniž před tím prokázaly nějakou vynikající tvůrčí a kritickou sílu — a po dlouhou řadu let, téměř bezejmenně konají svoji úřední povinnost sadové péče celkem bez veřejné kritiky?

V rámci žádoucí architektonické očišty a znovuzaložení parků by bylo nutno uplatnit i rozlišení obyvatelnosti sadů: požadavku hromadné obyvatelnosti nemůže být učiněno zadost na příklad postavením laviček nebo židlí v dlouhých řadách podél cest, jako je dosud zvykem. Toto primitivní posazení obecnosti, které pak připomíná ptactvo sedící na drátech, je špatným řešením. Avšak i tyto nedokonalé možnosti odpočinku a posedění téměř úplně zmizí v zimě, kdy je podivným zlozvykem správy pražských sadů bezdůvodně odstraniti všechny lavičky, pokud nejsou pevně spojeny se zemí — a zvýšiti tím nehostinnou nevlídnou pustoť těchto málo obytných přírodních prostor. Bylo by však naopak naléhavě nutné, aby byl podpořen

samozřejmý požadavek celoroční obyvatelnosti parků právě ponecháním všech nebo co největšího počtu příležitostí ke krátkému odpočinku pohodlným usednutím, jež i v zimě je nezbytností pro znavené návštěvníky, zdravotně zcela dobře přípustnou, jsou-li zachovány náležitě ohledy. — Také osobní obyvatelnosti není vyhověno, naopak ji ubývá; leckde mizí staré tiché stezky samotářů a jejich intimní a klidné prostředí; v Královské obore byla zrušena a veřejnosti uzavřena stezka, vedoucí po straně od staré bubenečské brány k letohrádku a další cesta od letohrádku podél zahradní zdi na Letnou; na Petříně byla prodloužením lanové dráhy přerušena tichá odlehlá stezka pod starobylou hladovou zdí. — Obyvatelstva přibývá, a obytná hodnota parků klesá. Mizí také jejich stará přirozená a opravdová intimita a vítězí úřední strohá nevlídnost, marně zastíraná špatnou výzdobou a péčí.

*

Veliké a nečekané možnosti pro přírodu pražského okolí se objevují po druhé válce: odlidnění přeplněného středu země umožňuje při rozumném a odvázném územním plánování založití mohutné rozlohy nových lesů, ovocných sadů, pastvin, obytných přírodních ploch s koupacími nádržemi a rybníky — a s hojnými obytnými zařízeními — v blízkém i vzdálenějším okolí hlavního města. Podnebí, zdravotní stav a životní rovnováha celého středočeského kraje mohou býti dalekosáhle zlepšeny postupným zakládáním těchto rozsáhlých přírodních obytných prostor, jejichž přesnější návrh ve spojení s uspořádáním a úpravou hlavního města bude uveřejněn ve zvláštní úvaze. V tomto spise nutno jen zdůraznit, že tentokrát by mohlo jíti o přírodní vymoženosti vskutku mimořádné a velvýznamné, úměrné velikosti činů, které je umožňují.*)

*) Mnohotvárně bohaté možnosti dispozice zelených obytných ploch a jejich zapojení do složitého organismu soudobých měst podrobně ukazuje exaktní spis profesora Ing. arch. Dr. A. Mikůkovic *Technika stavby měst*, pochází jím již z r. 1933 a obsahující vedle výčerpávajícího pojednání hlavního tématu — plánování územního — rovněž všechny do té doby známé směrnice plánování územního — Konkrétním vzorným příkladem ústředního začlenění a pečlivé ochrany přírodních ploch a prvků v sousedství města bude úpravný plán Kolína nad Labem, vytvořený profesorem ak. arch. Jaroslavem Fragnerem.